

Višja arhivistka Zdenka Semlič Rajh v članku **Pomen Znanstvenoraziskovalnega dela in mednarodnega sodelovanja za profesionalno delo v arhivih** poudarja, da raziskovalno delo predstavlja del vsakodnevnega profesionalnega dela v arhivu. Opozarja na nekatere arhivske dejavnosti, skupno z evidentiranjem in drugimi oblikami mednarodnega sodelovanja, ter nakazuje smernice razvoja in predstavi zgodovino znanstvenoraziskovalnega dela v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Sledi prispevek arhivistke Gordane Šovegeš, **Pokrajinski arhiv Maribor v multikulturnem okolju s poudarkom na sodelovanju z madžarskimi arhivi**, ki opozori na del gradiva v mariborskem arhivu, ki ni v slovenskem jeziku, pa tudi na gradivo, ki je nastalo na ozemlju današnje pristojnosti Pokrajinskega arhiva Maribor, a je bilo odneseno v tujino, kjer ga še danes hranijo. Poudarja pomen sodelovanja z arhivi, ki hranijo omenjeno gradivo, in pomen evidentiranja. Na simpozijih in pri skupnih projektih se med arhivi na mednarodni ravni razvija sodelovanje, ki bo aktualno tudi po vstopu v Evropsko unijo.

Na koncu sklopa strokovnih člankov je prispevek dr. Miroslava Novaka, arhivskega svetovalca, **Tehnološko-tehnična podpora arhivskemu strokovnemu delu v Pokrajinskem arhivu Maribor**. Po predstavitvi nekaterih arhivsko-tehničnih pojmov opiše avtor začetke, razvoj, probleme in v mariborskem arhivu uporabljene rešitve s področij knjigoveštva in restavracije, reprografije in reprodukcije ter logističnih rešitev. Predstavi tudi tehnično varovanje arhivskega gradiva, računalniško podporo in komunikacije, ki so potrebne za vsakodnevno arhivsko strokovno delo in za uporabo arhivskega gradiva.

Četrti sklop jubilejnega zbornika je natančen zgodovinski pregled zbiranja arhivskega gradiva – od prvih teženj po zbiranju, obdelavi in uporabi, do nastanka in delovanja Banovinskega arhiva v Mariboru, iz katerega je pozneje nastal Pokrajinski arhiv Maribor. Članek je napisal arhivist Viktor Vrtnjak in ima naslov **Prispevek k zgodovini arhivske službe na Slovenskem Štajerskem do leta 1941**.

V zborniku so objavljene fotografije Dragiše Modrinjaka, Bineta Kovačiča in nekaj primerkov fotografij, ki jih hrani Fototeka Pokrajinskega arhiva Maribor. Zbornik, ki ima 480 strani, so v nakladi 300 izvodov natisnili v tiskarni vb Rogina d.o.o., Radizel.

Poleg zbornika naj omenim še **Predstavitveno knjižico**, v kateri so na kratek in poljuden način zapisani osnovni podatki o pristojnem območju in nalogah arhiva, o fondih in uporabi arhivskega gradiva ter kratek pregled zgodovine arhivske dejavnosti z območja, ki je danes v pristojnosti Pokrajinskega arhiva Maribor. Na koncu knjižice so zapisani naslovi, telefonske številke in drugi podatki, ki utegnejo koristiti uporabnikom arhiva. Knjižica obsega 15 strani in vsebuje fotografije primerkov atraktivnega gradiva, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Besedilo je napisal dr. Miroslav Novak, knjižica je izšla v 1500 izvodih, natisnila jo je Tiskarna Štumpf.

Jubilejne publikacije Pokrajinskega arhiva Maribor

Nadalje je Pokrajinski arhiv Maribor v jubilejnem letu pripravil videokaseto **Hraniti in ohraniti**, ki v 35 minutah predstavi zgodovino hranjenja dokumentov, oriše značilnosti današnje ureditve Pokrajinskega arhiva Maribor, poudari značilno arhivsko problematiko hranjenja, urejanja ter restavriranja ter prikaže uporabo arhivskega gradiva v upravno-pravne, raziskovalne in razstavne namene. Prikazuje veliko zanimivega gradiva, ki ga hrani arhiv, film pa popestrijo tudi glasba, ki se je ohranila na starih gramofonskih ploščah, in filmski posnetki iz obdobja Rudolfa Maistra, druge svetovne vojne in zgodnjega povojnega obdobja. Režiser filma je Bojan Labovič, avtor besedila je dr. Miroslav Novak s sodelavci, v vlogi pripovedovalke pa srečamo Tajdo Lekše. Kaseto je namenjena širši javnosti, tudi tistim, ki arhiva še ne poznajo.

Mojca Horvat

Tone Krampač, Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana, Nadškofija Ljubljana – Arhiv, Priročniki 2, Ljubljana 2003, 128 strani

Letos je Nadškofijski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju NŠAL) v zbirki Priročniki izdal težko pričakovano knjigo arhivista Toneta Krampača z naslovom *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana*. Knjiga vsebuje popis vseh matičnih knjig (v nadaljevanju MK) ljubljanske nadškofije, ki jih hrani NŠAL, to je rojstnih, poročnih in mrljskih MK, tako originalnih kot tudi dvojnikov.

Knjiga je nadgradnja vodnika iz leta 1972, ko je Skupnost arhivov Slovenije v treh zvezkih izdala *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije z izčrpnim zgodovinskim pregledom*. Bil je že skrajni

čas, da se naredi nov popis, saj se je mesto hrambe MK iz leta 1972 do danes v veliko primerih spremenilo. Prvi korak so naredili že arhivisti v Škofijskem arhivu Maribor, ko so leta 1999 izdali *Vodnik po matičnih knjigah Škofijskega arhiva Maribor*.¹

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika² so matične knjige evidenca temeljnih osebnih podatkov prebivalcev. So javne listine, ki pravno veljavno dokazujejo rojstvo, poroko in smrt.³ Na ozemlju Slovenije so se MK pojavile že zelo zgodaj, saj zasledimo prvo rojstno MK v Piranu že leta 1458. Obvezno vodenje rojstne in poročne MK je predpisal šele tridentinski koncil (1545-1563). Vodenje mrliške MK pa je bilo obvezno šele od leta 1614 z rimskim obrednikom. Danes je najstarejša ohranjena MK mrliška MK župnije Piran iz leta 1505. Od leta 1835 se po dekretu dunajske dvorne pisarne vodijo še prepisi, to je trojniki, ti predstavljajo varnostno kopijo, ki se ob koncu koledarskega leta pošlje na (nad)škofijo. Tudi prepisi so zelo pomembni, saj danes za nekatere župnije pomenijo edine ohranjene matične knjige in imajo zato vlogo izvirnikov. Originalne MK so bile namreč ob požigu župnišč med drugo svetovno vojno uničene.

Cerkvene matice so pridobile veljavo zlasti s patentom cesarja Jožefa II. Le-ta je 20. 2. 1784 predpisal vodenje MK tudi od države, vodenje pa poveril katoliškemu župniku in židovskemu rabinu. Matične knjige Katoliške cerkve so bile od tega dne namenjene tako cerkveni kot tudi državni rabi. Tako je bilo vse do leta 1946 (v Slovenskem primorju do leta 1947), ko je bilo uvedeno vodenje civilnih MK. Izpiski iz MK Katoliške cerkve so tako z letom 1946 oziroma 1947 izgubili značaj pravno veljavnih dokumentov pri poslovanju z državo. Ker pa je država za svoje potrebe rabila tudi starejše podatke o prebivalcih takratne SRS Slovenije, je bil leta 1948 izdan sklep, da se vse MK Katoliške cerkve odvzamejo posameznim župnijam z namenom, da se naredi prepise le-teh, originali pa naj bi se nato vrnili nazaj posameznim župnijam.

Dejansko stanje po tem sklepu je bilo pa žal popolnoma drugačno. Prepisano je bilo izredno malo MK, matičarji pa so zaznambe začeli vpisovati kar v MK, last Katoliške cerkve, to je v privatno lastnino. Leta 1972 je bil tako narejen prvi popis vseh MK za ozemlje takratne SRS Slovenije. Pomenil je odličen pripomoček za določitev hrambe MK, saj so imeli uporabniki nemalo težav, preden so ugotovili, kje MK sploh so. Že takrat je bilo mogoče MK najti na treh lokacijah, tako stanje pa je še danes. MK se danes hranijo na treh lokacijah: večina starejših MK je v NŠAL, del še vedno na župnijah, mlajše pa so pra-

viloma na upravnih enotah. Vodnik iz leta 1972 je tako še danes popis vseh MK, ki so se ohranile v Sloveniji od začetka vodenja MK.

Na začetku devetdesetih let 20. stoletja so se med državo in Slovensko škofovsko konferenco začela pogajanja o vrnitvi MK, ki so bile odvzete leta 1948. Izvršni svet Republike Slovenije je 18. 12. 1990 sklenil, da so odvzete MK "pravno formalno cerkvena last"⁴ in je pooblastil Arhiv Republike Slovenije za sklenitev dogovora o vrnitvi odvzetih MK Katoliški cerkvi.

V letih 1993 in 1994 je bil med Vlado Republike Slovenije in Slovensko škofovsko konferenco sklenjen dogovor o vračilu MK, ki so bila dotlej v Arhivu Republike Slovenije, na matičnih uradih in v Arhivu Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, katerih zadnji vpis je starejši od sto let. Te MK so prevzeli NŠAL ter škofijska arhiva v Mariboru in Kopru. Z dnem vračila so omenjene ustanove prevzele tudi skrb za "izstavljanje podatkov, potrdil in overjenih fotokopij" iz prevzetih MK.⁵

NŠAL je že pred tem, pa tudi v tem obdobju, hranil MK, ki so mu jih v hrambo izročale posamezne župnije. Tako danes NŠAL hrani MK 263 župnij in petih kuracij (pozneje so postali del matičnih župnij). To pomeni, da NŠAL hrani 3881 MK, od tega 3261 originalov, 206 dvojnikov, 153 MK iz francoske okupacije ter 261 knjig indeksov (abecednih seznamov za lažje iskanje).

Krampačeva knjiga je sestavljena po abecednem redu župnij. Pri vsaki župniji so naštetih najprej sezname krstnih, poročnih in mrliških MK, nato pa včasih še dvojniki. Knjiga je zelo dragocena, saj obsega kar 692 opomb. Žal vsebuje tudi nekaj napak. Omenil bi le dve stvari. Največja napaka je neujemanje številke strani s kazalom, ki je nastala ob pripravi za tisk. Ob ponatisu bi bilo dobrodošlo tudi, da se pri posameznih knjigah, kjer je navedeno, da obstaja mikrofilm, navede številko le-tega. S tem bi iskanje zelo poenostavili.

Iz opomb, ki dopolnjujejo Krampačevo knjigo, izvedemo tudi druge zanimivosti MK, saj je v njih poleg rojstno-krstnih, poročnih in mrliških podatkov mogoče najti tudi druge, prav tako zelo pomembne zapise. Nekatere MK tako vsebujejo tudi kronike, listine o posvetitvah, oklicne knjige, pesmi, popise prebivalstva, različne dekrete, sezname raznih bratovščin, Statuse animarume (družinske knjige, v katerih so sezname prebivalcev po posameznih hišnih številkah) in drugo. Na koncu knjige je izdelan še seznam mikrofilmov MK, ki so bile mikrofilmne zaradi varnosti oziroma zato, da jih zainteresirani uporabniki sploh lahko uporabljajo.

Nekatere MK, ki so jih prevzeli vsi trije cerkveni arhivi, bodisi od župnij bodisi od upravnih enot, so namreč v katastrofalnem stanju. Opozoriti velja, da so

¹ Hozjan Andrej, Geršak Katja, *Vodnik po matičnih knjigah Škofijskega arhiva Maribor*, Popisi, inventarji in vodniki, zvezek 1, Škofijski arhiv Maribor, Maribor 1999.

² Glej geslo *matičen* v: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS, Ljubljana 2000, str. 529.

³ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I.*, Skupnost arhivov Slovenije, Vodniki, 1. zvezek, Ljubljana 1972, str. XVII.

⁴ NŠAL, arhiv arhiva, dopis Izvršnega sveta RS Slovenski škofovski konferenci z dne 26. 12. 1990, št. 037-05/90-1/1-4.

⁵ NŠAL, arhiv arhiva, dopis Arhiva Republike Slovenije Ministrstvu za notranje zadeve z dne 20. 12. 1993, št. 617-42-45/90 MZu.

to izjemno dragocene knjige, katerih veljava se ne konča, ko je knjiga polna. To hkrati tudi niso knjige, ki bi se hranile na podstrešjih, v vlažnih prostorih, na mestih, kjer bi vsak imel dostop do njih. NŠAL je namreč v preteklosti od župnij in tudi od upravnih enot prevzel že tako zelo poškodovane MK, da so izločene iz uporabe in nujno potrebne restavriranja – nekaterih žal ne bo nikoli mogoče v celoti obnoviti. Restavriranje MK pa pomeni za (nad)škofijske arhive, ki razpolagajo z izjemno skromnimi sredstvi, ogromen in nepotreben strošek, ki bi se mu bilo ob primerni hrambi MK mogoče izogniti!

Danes stranke lahko dobijo izpiske iz originalnih MK za vpise, ki so starejši od sto let, na treh lokacijah: v župniščih, v (nad)škofijskih arhivih, za nekatere pa še vedno na upravnih enotah. Vse matične podatke, ki so mlajši kot sto let, pa dobijo le na upravnih enotah.

Z letom 2003 Republika Slovenija uvaja novost pri vodenju MK. Spomladi je bil namreč sprejet Zakon o matičnem registru.⁶ Ta v prvem členu določa, da je matični register "računalniško vodena baza podatkov, v katero se vpisujejo matična dejstva: rojstvo, zakonska zveza in smrt ter druga dejstva, določena z zakonom. Matični register je razvid osebnih stanj državljanek in državljanov Republike Slovenije in razvid rojstev, zakonskih zvez in smrti tujih državljanek in državljanov, ki so nastala na območju Republike Slovenije." Gre namreč za prenos vodenja matičnih podatkov iz knjižne oblike v računalniško, ki jo opravljajo matičarji na upravnih enotah Republike Slovenije.

Za konec bi si bilo smiselno postaviti nekaj vprašanj:

Ali bi ne bilo smiselno pospešiti vračanja originalnih MK, lasti Katoliške cerkve, iz upravnih enot v arhive?

Stranke imajo namreč pri iskanju podatkov o svojih prednikih (tako pri izdelavi rodovnikov kot tudi pri upravnih in sodnih postopkih) veliko težav. Arhivisti, ki imamo vsakodnevno opraviti z reševanjem vlog strank, ugotavljamo, da nekateri delavci na matičnih uradih nemalokrat ne vedo, kaj njihova služba od njih zahteva. So namreč javni uslužbenci in ena izmed njihovih poglavitnih nalog je pomoč strankam, za to dobivajo tudi plačo iz državnega proračuna. Mnogokrat se ne zavedajo, da delajo za dobrobit strank in ne za to, da med službenim časom strankam poskušajo nagajati po svojih najboljših močeh.

Ali ne bi bilo smiselno narediti popisa vseh MK v lasti Katoliške cerkve, ki so še vedno hranjene na upravnih enotah?

Pogosto se dogaja, da delavci na matičnih uradih sploh ne vedo, katere MK hranijo. Zgodilo se je že, da je MK leta 1972 obstajala, ko pa jo je poskušal prevzeti delavec (nad)škofijskega arhiva, pa je ni bilo moč najti.

Kljub temu da podpiram sodobne metode obdelovanja podatkov, me zanima, ali imamo danes v Sloveniji že tako razvit sistem shranjevanja in obdelave podatkov, da bomo tako pomembne podatke, kot ma-

tični podatki so, lahko sploh našli in uporabljali tudi čez dvesto oziroma tristo let? Ali bo te podatke mogoče brati tudi po razvoju novih nosilcev shranjevanja? So računalniške baze dovolj varne pred vdori nepooblaščenih oseb in pred zlorabami?

Gledano v celoti je *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana* izjemno pomembno delo. Ne le za arhiviste, ki vsakodnevno odgovarjamo na vloge strank, temveč tudi za uporabnike v arhivih, delavce na matičnih uradih in druge. To potrjuje tudi dejstvo, da je knjiga že razprodana. Svetujem vsem, da preden začnete z iskanjem podatkov, najprej vzamete v roke omenjeno delo. Prihranili si boste čas, denar in nepotrebna pota.

Jure Volčjak

Zdenka R. Bonin, Inventar Zbirke listin v Pokrajinskem arhivu Koper (1348-1776), Pokrajinski arhiv Koper, 2002, 221 strani

"Listina je vsak dokument, ki dokazuje neko pravno pomembno dejanje..."

Listine severozahodne Istre so posebnost v slovenskem prostoru, in sicer po značilnostih, ki so jih urejali mestni statuti, pa tudi po jeziku in pisavi (vpliv Beneške republike).

Listinsko gradivo je najbolj čislano gradivo v vsakem arhivu. Starejše kot je in bolj ko je ohranjeno, bolj smo nanj ponosni, saj neizpodbitno dokazuje in potrjuje naš obstoj in odstira tančice preteklosti. Gradivo iz tega časa je dokaj redko, ne samo pri nas, temveč tudi v svetu. Natančno zapisani podatki v listinah nam nazorno predstavijo sisteme in skrivnosti pravnega poslovanja. Nemalokrat v njih zasledimo dragocene podatke o življenju ljudi, ki je navadno skrito očem ali celo zgodovinsko zanemarjeno.

Zavedajoč se pomembnosti listinskega gradiva, se je avtorica odločila Zbirko listin, ki jo hranimo v Kopru, predstaviti javnosti. Inventar predstavlja ne samo vodič po zbirki, temveč je temelj za raziskovanje listin severozahodne Istre.

V uvodu nam postreže s kratko, a zato nič manj kakovostno predstavljeno zgodovino Kopra. Tak pregled je dobrodošel za vse, ki jim zgodovina slovenske Istre in Primorja do propada Beneške republike ni ravno domača. Umestitev listin v čas in prostor raziskovalcem omogoča bolj celostno tolmačenje tovrstnega gradiva.

Inventar pa ni namenjen izključno strokovnjakom za listinsko gradivo in ozkemu krogu raziskovalcev, temveč bo postal nepogrešljiv priručnik vsem, ki so na področju raziskovanja starejše zgodovine in listin začetniki.

Zelo pregledno in preprosto orisan razvoj notariata, predstavitev koprskih notarjev in vicedominov, določil o njihovem delu, načinu izdajanja in overovitve listin omogoča, da tudi arhivisti, ki se ukvarjamo

⁶ Uradni list RS, št. 37/2003.